

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יב, תשכ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

אלא תגודה קלה באוויר או רושם דק על הנייר, והנה יש בה חיוניות כזו, שהיא מאריכה ימים יותר מעמים אדירים וממלכות עצומות; התמוטטו עמים ונפלו ממלכות, ולעתים לא נשאר להם זכר, אלא מלים אחדות, שדילגו על תקופות היסטוריות ארוכות וקיפצו על מרחקים גיאוגרפיים כבירים, ותולדותיהן נקלטו בלשונות המדוברות היום. אין שריד לכנענים העתיקים, ואין עוד עובדים לבעל, ואף על פי כן אנו מעבדים היום בישראל את שדה הבעל (עמ' 13). העם השומרי עבר ובטל מן העולם מכבר, אך המלח שלנו עוד נקרא על שם מסיעי האוניות השומריות (עמ' 58)! המלים — אין אנו יודעים לידתן ואין למוות שליטה בהן, ולכן אין פלא, שהקדמונים סברו כי מתת אלקים הן, והוא „מנה מלאך על כל לשון ולשון“ (פרקי דר' אליעזר, כ"ד), ושחוקרי כל הדורות מתייגעים בהן ללא סוף.

ראובן סיוון

המדור ללשון העברית בקונגרס העולמי השלישי למדעי היהדות

הקונגרס העולמי השלישי למדעי היהדות נערך בימים י"ב—י"ט במנחם-אב בירושלים במעמד כ-700 חברי הקונגרס ואורחים, מלומדים במדעי היהדות ממדינת ישראל ומרחבי העולם. נשיא הכבוד של הקונגרס היה נשיא המדינה מר י' בן צבי, יו"ר הקונגרס — הפרופ' נ"ה טור-סיני, יו"ר הוועד המכין — פרופ' א"א אורבך ומזכיר הקונגרס — מר ב' שכביץ.

המדור ללשון עברית התנהל בראשותם של פרופ' נ"ה טור-סיני ופרופ' ח' רבין, ומזכירו היה מר ע' אורנן. כיו"ר של ישיבות המדור שימשו חליפות חכמים מחכמי הארץ ומחכמי חו"ל, יהודים ולא-יהודים.

ישיבה א' נפתחה בהרצאתו של פרופ' ד' דירינגר מאוניברסיטת קימברידג', שסיפר על מוזיאון האלף-בית והסמינר שלו בקימברידג' ועמד על חשיבותם למדעי היהדות. ההרצאה לוותה בהדגמת שקופיות של מוצגי המוזיאון. פרופ' ז' בן חיים מירושלים דן בשאלת מקוריותה של הטעמת מלעיל בעברית, המצויה במבטאים שונים ובמיוחד במסורת השומרונים ואף בתעודות ים המלח, במידה שניתן ללמוד על כך מכתבתן. ד"ר פ' ארצי מאוניברסיטת בר-אילן האיר, מבחינה אפיגראפית בעיקר, את הצדדים השונים של הופעת הגלוסות הכנעניות בתעודות בכתב היתדות מתקופת אל-עמארנה בכלל ושל הגלוסות הכנעניות שבתעודות אל-עמארנה בפרט.

בישיבה ב' ביקר הפרופ' א"מ האנימן מאוניברסיטת סנט אנדרוס שבסקוטלנד את הגישה בלקסיקוגרפיה השמית, הסומכת יותר מדיי על "משמע השורש" מבלי לתת את הדעת להקבלות לניבים אחרים ולהתפתחות הסימנטית, והתעכב על התפתחות המשמע של המלות טרם, עד, אז לפי תפקידן התחבירי. ד"ר ח' רוזן מירושלים הציע בהבאת דוגמאות מפסוקי התנ"ך, הגדרות פורמאליות לתיאור טיפוסי משפט חסרי פועל בעברית המקראית.

בישיבה ג' עימת החוקר הדאני הנודע פרופ' א'

ברונו את הטור השני של אוריגינס לעברית השומרונית ועמד על ההבדלים שביניהם, הנובעים לדעתו ממסורות נפרדות. מר א' בנדויד מירושלים עמד על מלים וביטויים בלשון חכמים, שמשמעם שאול מארמית ומיוונית. ד"ר מ"צ קדרה מאוניברסיטת בר-אילן האיר את תחביר לשונו של תרגום אונקלוס מבחינת הידוע, יחסת הקניין והמושג.

בישיבה ד' דן ד"ר אלעזר מרגליות מירושלים בשאלת שתי הלשונות — ארמית ועברית — בתלמוד ובמדרש והצביע על כללים ששימשו לקווי יסוד לחכמינו בשימושן. ד"ר נ' אלזני מהמכון לכתבי יד עבריים בירושלים עמד על מקומן של לשון המקרא ולשון חז"ל, לשון הספרות החיצונית ולשון התרגום והארמית ב"האגרון" לרב סעדיה גאון. פרופ' ח' רבין עמד על בעיות המחקר של העברית האשכנזית הידועה לנו מן הספרות של צרפת וגרמניה מן המאה העשירית ואילך, שדוגמתה הטיפוסית היא לשונו של רש"י.

בישיבה ה' ציינה ד"ר א' גרבל מירושלים תופעות בניבי היהודים במערכת ההגיים, הצורות והתחביר ואת השפעתן של לשונות האזור, והדגישה את חשיבותו של חקר הניבים מבחינה היסטורית וחברתית. מר י"א זיידמן מירושלים ניתח השקפות שונות על החייאת הלשון העברית ועמד על הסיבות להיעלמותה של הארמית מפייהם של מחיי הלשון בדיבור. ר' סיוון מירושלים ציין את המגמות הבולטות בחידושי הלשון בתחום הפועל ועמד על פוריותם או דלילותם של הבניינים השונים.

בישיבה ו' תיאר והדגים ד"ר י' פרץ מתל אביב את

דרכי ההדגשה בעברית החדשה, המתבטאים בחזרה ובשימוש
בנרדפים, כביטויים מיוחדים ובשינויים במבנה המשפט. מר
ע' אורנן מירושלים ביקש להציע, אגב הבאת דוגמאות מן
השירה העברית החדשה, שיטת ניתוח פורמאלי של דימויים
ביצירות ספרותיות. ד"ר ד' טנא מירושלים הביא מסקנות
של משאל על אוצר המלים שבפרוזה העברית של ימינו, שיש
בהן צד של "בלתי רגיל". מן ר' ספן מרחובות הציע שיטה
לסיווגה הסימאנטי של המטאפורה בעברית בהביאו דוגמות
מלשון ימינו.

בישיבה ז' הרצה הפרופ' ד' גונזאלו-מאסו מאוניברסיטת
גראנאדה על ההרמוניה ועצמת ההבעה בחוקי היסוד של
הלשון העברית. לאחר ההרצאה נערך דיון כללי של המדור,
שבו נמסרו פרטים על מפעלי מחקר וכינוס הנעשים או
העומדים להיעשות בשנים הבאות.

בישיבה ח', שהייתה משותפת למדורות הלשונות
וההיסטוריה של עם ישראל, הרצה פרופ' א"ש הלקין מבית
המדרש לרבנים בנו-יורק על יחסם והשקפתם של היהודים
בימי הביניים אל הלשון העברית, בין שכתבו בה ובין
שכתבו ערבית. פרופ' א' ויינרייך מאוניברסיטת קולומביה
בנו-יורק תיאר בהדגמת מפות בשקופיות התחלות של אטלס,
המכוון לשחזר תמונה גיאוגראפית של היהדות דוברת היידיש
בימי ישיבתה בהמוניה באירופה שלפני השואה.

בישיבות המדור ללשון עברית נכחו בממוצע כ-40—50
מלומדים בכל הרצאה. לאחר דברי המרצה, שנמשכו בדרך
כלל כ-20 דקה, התנהל ויכוח שנמשך כ-10 דקות.

מלבד ההרצאות הנ"ל נשמעו הרצאות שיש להן זיקה ללשון העברית ולהתפתחותה במדורים אחרים, כגון: מקרא, המגילות הגנוזות, ספרות עברית ועוד. כן נידונו ענייני לשון בישיבות המליאה א' (על הכרות כורש, שהוזכרה לעיל); בישיבה ב' בהרצאת הפרופ' נ"ה טור-סיני על מלחמת ברק בן אבינועם בסיפור שבשופטים, ובייחוד על "הר תבור" הנזכר בו, בהרצאת פרופ' י' בער מירושלים על המשנה וההיסטוריה, ובהרצאת ד"ר ג'ו פארקס מרויסטון שבאנגליה על ישראל בתורת דת ובתורת עם בתולדות הגולה. גם בישיבת המליאה השלישית והאחרונה נידונו בעיות לשון בהרצאתו של הפרופ' כ"ה גורדון מאוניברסיטת ברנדייס שבארה"ב על משמעותן של ההקבלות האוגריות לחקר התנ"ך, בהרצאת פרופ' ב' מזר מירושלים על ממלכת ארם ובהרצאותיהם של פרופ' י' ידן ופרופ' ח"י פולוצקי מירושלים על הפאפירוסים ללשונותיהם שבמגילות בר-כוסבה ומדבר יהודה.

מן הישיבות המיוחדות הוקדשה ישיבה א' להרצאתו של האב ר' בוחה מרומא על התפתחות תורת האינפורמציה והשפעתה על חקר הלשונות. ההרצאה הודגמה בסיוור והסתכלות בתהליכי האוטומאציה שבמרכז למיכון משרדי בקריה בירושלים. בישיבה ג' הרצה פרופ' פרץ קאסטרו מאוניברסיטת מאדריד על המחקרים הביקורתיים של חוקרי העברית בספרד ועל הופעתו הקרובה של התנ"ך העברי בספרד, ופרופ' ח' רבין וד"ר ש' טלמון על מפעל המקרא של האוניברסיטה העברית.

מן התערוכות המיוחדות שהוכנו לכבוד הקונגרס יכלו
המבקרים לעמוד על הנעשה בחקר הלשון לתקופותיה, בייחוד
בתערוכת המכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית
בירושלים, שהציגה את המגילות הגנוזות; בתערוכת כתבי-יד
של המכון לכתבי היד העבריים; בתערוכת אגף העתיקות,
שהציגה את ממצאי משלחת מדבר יהודה תשכ"א; בתערוכת
כתבי האקדמיה ללשון העברית; בתערוכת תהליך הכנת
מילונים וקונקורדנציות בשיטות המיכון האלקטרוניות, שהוצגה
באקדמיה ללשון העברית; בתערוכת המחלקה להנחלת הלשון
שבמשרד החינוך והתרבות — "משבעים לשון לשפה אחת" —
שהראתה בתמונה, בציור, בסיכום מספרי, ובדוגמות של
ספרי לימוד ומכשירים אורקוליים את מפעל הנחלת הלשון
להמונים במדינת ישראל.

בנעילת הקונגרס מסר דו"ח על פעולות מועצת האיגוד העולמי
למדעי היהדות יו"ר מועצת האיגוד הפרוס' ב' דינור, נידון הדו"ח
ונתקבלו החלטות, ביניהן החלטה על הקמת מרכז לרישום עבודות
מדעיות ובכללן דיסרסאציות בתחומי מדעי היהדות באוניברסיטאות
ובמוסדות חקר בעולם, החלטה על סיוע להקמת מרכז ללקסיקוגרפיה
העברית בשיטת המיכון, שימשש את מחקר הלשון העברית ומחקר
הספרות העברית, החלטה המקדמת בברכה את מפעל הביבליוגרפיה
העברית, שכבר הוחל בו באוניברסיטה העברית בירושלים.